

Szárszó, 1943

Emlékeim Szárszóról

Sajnos az utolsó életben maradt előadó vagyok, aki részt vett az 1943-as szárszói konferencián. Érthető tehát, ha többen kérdezősködnek tőlem arról, hogyan is volt, mi is történt ott. A kérdések java része közéleti, politikai kérdés és én ahhoz nem értek. Nem tudom, melyik országnak mennyi a petróleuma, népsége, ásványi kincse, sója, vasa, erdeje, közműveltsége, elfoglaltsága, egyszerűen semmit sem tudok ahhoz, hogy nézeteim többek lennének, mint műkedvelő hozzászólások. Ezt pedig nem vállalom. Így hát rendszerint kitérek a válasz elől.

Fenn akarják tartani a szárszói szellemet, ez kitűnő, de hát azt annak idején Németh László, Kodolányi János, Veres Péter, Sinka István, Erdei Ferenc, Szabédi László, Asztalos István és nemes társaik képviselték, hol van, aki nyomukba léphetne? Bocsnát – hogy enyhítsek véleményem élességén –, akik nyomukba léphetnének? A jó szándék nem elég ehhez!

Még fontosabb, úgy tudom – s ebben nem hiszem, hogy tévednék – ,hogy a szárszói szellem egy mondatba tömörítve „két pogány közt egy hazáért” volt. Ez most megvalósítható? Legfennebb ha álomban. Egymagunk hogyan állhatnánk meg negyven évi kifosztottság után? „Harmadik út”? Szinte azt kérdezném: mit kerestek az én régészeti előadásom ebben a felizzott légkörben? Pedig valami keresnivalója mégis csak volt, mert sokan hallgatták és nagy figyelemmel. Így hát számot kell vetnem magammal s ezt szánom ünnepi megemlékezésnek.

Nemcsak a minket körülvevő népek gyalázkodásaira gondolok, hanem azokra is, akik magyar létükre szinte sugallták kisebbségünköt. Hadd idézzem példának azt a Pintér Jenőt, akinek irodalomtörténetéből tanulta a középiskolás magyar diák szellemi életünk legérzékenyebb kifejezését: a magyar irodalmat. Íme, idézem Szabédi László barátom nyomán: „Az ural-altájiak az egyetemes művelődés fejlesztése tekintetében az indo-európai nemzetekkel egy napon nem is említhetőek... A csendes életű, másnak igája alatt mintegy lopva tengő ugor; a história lapjain fel sem bukkanó, haladásra képtelen számojéd; az egykori rettegett, ma léteért küzdő, fanatikus, konzervatív török; az átkozott emlékü, elvadult mongol, a föld nélküli, renyhe mandzsu, ezek az általános ural-altáji típusok. Szellemi téren az összes ural-altáji nyelvűek közül a magyar nyelven beszélők emelkedtek legmagasabbra... éppen az indo-európai népekkel történő vérvegyülés mozdította elő” stb. stb.

De még a magyar mitológia áldott lelkű, múlt századi kutatója, Ipolyi Arnold is ilyen lehangelő képet sugallt rólunk: „Öelőttök (t.i. a Nyugat előtt) őseink vadállatok bőrébe burkolt vad nomádok... barbár csordák, minden felsőbb eszme, polgári lét és öntudat nélkül, kiknek nyelvök és szavuk ordítás, énekük bögés, istenük egy durva tuskó volt...” Ipolyi éppen ez ellen küzd. Nos, ezzel a képpel szemben állt a magyar nemesség hetyke Attila-kultusza és az ezeréves dicsőség hirdetése. „Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzeted, nem vész az el, ha eddig el nem vezett” – énekeltük még kisiskolás korunkban a század első évtizedében. Úri osztályunk gögösen lenézte a parasztot, népi íróink pedig éppen a falusi magyarságban látták népünk megtartóját. Egyszerűen nemzettudatunk eléggé felemás volt. Nos, itt látom én előadásom értelmét, ebben a teljesen a politikumnak szentelt szárszói együttesben.

Én a honfoglaló magyar nép életéről beszéltem az akkor érlelődő könyvem kapcsán, arról, hogy milyen rendezett volt a nagycsalád élete és milyen rendezett volt másvilágképünk. Akkor még csak sejtettem a kettős honfoglalást és kettős (nemesi és népi) történelmünket. De a régészeti tény bemutatása mellé felsorakoztattam népmese-, népdal-, „babona”-kutatásunkat, beszéltem a Szent László legenda ősi mítoszt őrző voltáról a fehér és fekete, a jó és rossz világalakító harcáról. Párhuzamba hozható volt mindez a nagy keleti világvallások kozmikus magyarázataival. Egyszerűen csendes beszédemből kiderült, hogy népünk a honfoglaláskor nagy – keleti – műveltséget hordozó nép volt. Ha jól emlékszem, szóltam a „nyereg alatt puhított hús”-ról is, hiszen nevezhető-e művelt népnak, amely a ló hátára kötött, átizzadt, bűzlő húst enné? Bizony nem, de nem is ették ezt a húst (az eredeti feljegyzés a hunokról szól), hanem a hússzeleteket sebtapaszként tették a ló felmarjult hátára. Ezt láthatta az a római vezérkari százados (Ammianus Marcellinus), akinek feljegyzéseiből eredt az egész, mélyen megalázó monda. Egyszerűen előadásom talán ezért hatott olyan mélyen a hallgatóság mába mélyed vitái közt, mert biztonságot nyújtott a tekintetben, amit Zrínyi Miklós úgy tömörített, hogy „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók”.

Személyes emlékeim? Egyszer estefelé Sinka Istvánnal ballagtunk s akkor Pista hozzám fordult és szó szerint ezt mondta: „Gyuszikám, egyetlen verssorom többet ér, mint ez a sok beszéd”. Pontosan emlékszem erre a meghökkenítő mondatára. A többi előadók előadásai, közéleti aggodalmai engem is magukkal ragadtak, de hol vannak már ők: magyar létünk csillagos eget gazdagítják, emlékük legyen áldott!

László Gyula

„A legjelentősebb nemzeti gondolatokkal akarunk foglalkozni”

Püski Sándorral beszélget Halász Péter

Egyre kevesebben vannak azok, akik még részt vettek 50 évvel ezelőtt a Soli Deo Gloria által Balatonszárszón szervezett, azóta legendává és mérföldkövé vált tanácskozáson. Püski Sándor, a Magyar Élet Kiadó tulajdonosa és mindenese akkor szürke eminenciásként szervezte az emlékezetes találkozót, harca azóta a történelem viharainak fényében egyre színesebbé vált. 1945 után igyekezett újjászervezni a magyar irodalmi életet, elsősorban annak népi világát. Azonban ahogy Németh László szárszói beszédében még vízióknak tűnő veszedelmek mindinkább bekövetkeztek, Püski Sándor körül is elfogyott a levegő. Sokáig kínlódott, hogy folytassa azt, amire életét tette: a hasznos magyar könyvek széles körű kiadását. A forradalom leverése után azonban nyilvánvalóvá vált számára, hogy erre a megszállt országban nincsen lehetőség. 1970-ben kivándorolt az Egyesült Államokba, s ott folytatta azt, amit itthon félbe kellett hagynia: ellátta könyvvel a magyar emigrációt, sőt, lassanként az itthon maradtakat is. Több, a magyarság legfontosabb sorskérdéseivel foglalkozó művet, amit Magyarországon nem lehetett megjeleníteni, ő adott ki.

Az ország valódi felszabadulása után hazajött, s immár mint a Püski Kiadó Könyvesházána tulajdonosa szolgálja a nehezen újjáéledő magyar irodalmat.

Most, hogy közeledik a II. szárszói találkozó 50. évfordulója, ennek szervezése áll tevékenysége központjában. Miként lehet elhelyezni a szárszói találkozót és a szárszói gondolatot a XX. századi magyarság történelmében? Németh László által feltett kérdéssel fogalmazva: „Hogyan süllyedt »benszüllött«-t-e a nagy középkori nemzet tulajdon országában?” Milyen előzményei voltak az egykori szárszói találkozásnak?